

De leer der zaligheid verklaard

Door

Ds. W. HUYSER

predikant van de Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Dirksland
1867-1881

Stichting De Gihonbron
Middelburg
2003

DE LEER DER ZALIGHEID VERKLAARD

Dit boekje bevat de overdenking en beantwoording van de volgende vragen:

1. Zullen alle mensen zalig worden?
2. Kunnen alle mensen zalig worden?
3. Wie zullen zalig worden.
4. Waarin bestaat het zalig worden?

Geachte lezers !

Hoe veelomvattend is de opwekking door de Apostel der liefde in 1 Johannes 4:1: *Geliefden, gelooft niet een iegelijken geest; maar beproeft de geesten of zij uit God zijn: want vele valse profeten zijn uitgegaan in de wereld.*

Dit is door alle eeuwen heen bevestigd; het kenmerkte de tijd waarin Johannes dit schreef, maar het kenmerkt ook de dagen die wij beleven. Vele geesten, vele valse profeten zijn uitgegaan. Ja, *was het mogelijk, om zelfs de uitverkorenen te verleiden.* Matth. 24:24. En waar zullen nu de vele geesten en valse profeten aan beproefd worden? Immers aan de ware proefsteen, aan het getuigenis van de God der waarheid? Want al dat niet naar deze regel zijn zal, *zal geen dageraad hebben.* Jes. 8:20. Dat wij onder biddend opzien tot Hem, Die de Eeuwige waarheid zelf is, onder inwachten van de invloed des Heiligen Geestes, de ons voorgenomen vragen, zo kort als mogelijk is ter beantwoording mogen overwegen. Dat de God aller genade het zegene aan onze harten, ter onderwijzing, bestiering en vertroosting in de dagen van afval die wij beleven. Wij bepalen ons dan eerst bij de vraag: *Zullen alle mensen zalig worden?*

1. Zullen alle mensen zalig worden?

Ter beantwoording van onze eerste vraag kunnen we kort zijn, daar er door alle tijden heen weinigen gevonden worden, die stellen dat alle mensen zalig worden. Men vindt in de geschiedenis der kerk gewag gemaakt van de oudvader Origenes, die omtrent het jaar 236 begon openbaar te worden. Hij was eerst lerend ouderling te Alexandrië, in zijn achttiende jaar openbaar leermeester van een grote school te Catechumenen. Hij maakte een onbedenklijke arbeid van boeken te schrijven. Men verhaalt, dat hij omtrent 6000 boeken heeft uitgegeven. Hij hield zeven schrijvers bezig, en nog verscheidene dochters, vlug met de pen, die van uur tot uur kwamen uitschrijven 't geen hij dicteerde. Hij is als martelaar gestorven, waartoe hij al van zijn kinderjaren af zeer begerig was. Om rein te leven, zo ontmande hij zichzelf door misverstand van Jezus' woord in Matth. 19:12. En is het niet te beklagen, dat deze man in zijn blinde ijver, tot zoveel dwalingen is vervallen, waardoor de kerk zeer in beroering is gebracht, zodat hij met zijn leringen, lang na zijn dood, in het tweede concilie van Constantinopel veroordeeld geworden is. Die meer van zijn grove en vele dwalingen wil weten, leze de „*Worstelende Kerk*“ van Franciscus Ridderus en zal bevinden dat hij aan het einde van zijn dwalingen zegt:

„De straffen der hel zullen niet eeuwig zijn, en de tormenten zelfs der duivelen zullen een einde hebben“. Maar ook nog in de 16e eeuw leefde een zekere Samuël Huber, een (zogenaamd) Godegeleerde van Wittenberg, en een Fransiscus Puccius in Italië. Dezen

hebben weinig volgelingen gehad. Doch er worden er altijd gevonden, om die oude ketterijen, als nieuwe werken des duivels te openbaren.

Nee, alle mensen zullen niet zalig worden. Miljoenen zijn reeds naar de ziel voor eeuwig in de hel geworpen en zullen in het grote Godsgericht voor eeuwig naar ziel en lichaam veroordeeld en gedoemd worden en zullen gaan in de eeuwige pijn Matth. 25:46. *Een worm die niet sterft, en het vuur dat niet uitgeblust wordt.* Marc. 9:48. *En de rook harer pijniging gaat op in alle eeuwigheid.* Openb. 14:11. *Een gepijnigd worden dag en nacht in alle eeuwigheid.* Openb. 20:10 en 21:8 *de tweede dood* genaamd.

Nee, geen loutering na een korter of langer pijniging, door een wroeging in het geweten in de hel en eenmaal allen zalig.

Nee, geen voorburg, vagevuur of terechtstelling voor een tijd. Gods Woord spreekt van een eeuwig straflijden in de hel. En niet alleen liggen de duivelen met eeuwige banden onder de duisternis bewaard maar ook de bewoners van Sodom en Gomorra en de steden rondom dezelve. Zijn ze niet tot een voorbeeld gesteld en dragen ze niet de straffen des eeuwigen vuurs? Judas vers 6 en 7. Zo is het stelsel van algemene liefde veroordeeld voor de hemelse rechtbank, door de rechtvaardige, allerhoogste, soevereine Rechter, Die naar Zijn eeuwig vrijmachtig welbehagen niet wil dat alle mensen zalig worden. Let op de bewoners van de oude wereld, als God de zondvloed over de goddelozen gebracht heeft. Op de heirlegers van Farao die in de Rode Zee omkwamen. Op Korach, Dathan en Abiram, die door de aarde verzwolgen werden. Op de zeven vervloekte volken in Kanaän, en zovele volken en personen, bij name in de Heilige Schrift aangewezen. Al deze liggen onder het eeuwig oordeel Gods verzegeld; hebben tegen een eeuwig God gezondigd; zullen in alle eeuwigheid niet ophouden te zondigen: want onder de zware tormenten der hel kauwen ze hun tongen van pijn en lasteren de God des hemels.

Nee, niet alleen duivelen en gedoemde zielen worden niet zalig, maar ook duizendtallen vermenigvuldigd die nog leven. Allen die onder het oordeel van verharding, onwetendheid en duisternis besloten zijn. Allen, wie ze ook mogen zijn, die niet in Christus zullen geloofd hebben, worden niet zalig. Ook geen huichelaars, mond- en naamchristenen, die Heere, Heere roepen, en op een vermeend geloof de grond van hun hoop bouwen.

Nee, allen die de Heilige Geest zullen weerstaan, gesmaad en gelasterd hebben, allen, die God niet gekend hebben, en het evangelie Zijns Zoons ongehoorzaam geweest zijn, worden niet zalig. Over al deze zal God *met vlamvend vuur wraak doen; deze allen zullen tot straf lijden het eeuwig verderf, van het aangezicht des Heeren en van de heerlijkheid Zijner sterkte* 2 Thess. 1:8-9. Zo zal het blijken ten jongsten dage, dat *de goddelozen zullen opstaan tot eeuwige afgrijzing*, Dan. 12. *Tot de opstanding der verdoemenis*, Joh. 5. *Zullen voor eeuwig geworpen worden in de poel des vuurs*, Openb. 20:14.

O, nee, alle mensen worden niet zalig; ook geen duivelen. Afgefallen engelen worden niet zalig. *God neemt de engelen niet aan.* Hebr. 2:16. Zo is het stelsel van algemene liefde in strijd met de uitspraken van 's Heeren mond, met Gods eeuwige strafoefenende gerechtigheid, en opent een wijde deur voor de zonden. O, nee, duivelen en goddeloze zondaren zijn de voorwerpen van Gods eeuwige toorn en gramschap.

Nu staat ons onze tweede vraag te overwegen:

2. *Kunnen alle mensen zalig worden?*

Werd deze vraag gedaan door de voorstanders van de vrije wil des mensen en de drijvers van een algemene verzoening, dan was het antwoord gereed, dat allen die willen kunnen zalig worden. Dit moet dan vanzelf veronderstellen, dat Jezus Christus voor allen voldaan heeft; voor allen de toorn Gods en de vloek der wet gedragen; dan moeten ook allen in Hem gerekend zijn, want Christus is het hoofd van Zijn gemeente, de eerstgeborene onder Zijn broederen. Jezus is niet voor alle mensen gestorven. *Hij stelde Zijn leven voor Zijn schapen.* Joh. 10:11-15. Alle mensen behoren niet tot Zijn gemeente, niet tot Zijn lichaam, tot Zijn schapen; Jezus zegt in vers 26: *Gij zijt niet van Mijn schapen.* Zo Jezus Christus voor allen, hoofd voor hoofd, aan Gods gerechtigheid voldaan heeft, voor allen de vloek der wet gedragen, zo moet volgen, dat niet alleen allen kunnen, maar dat allen moeten zalig worden, en de mens over geen zonde met het eeuwig verderf gestraft wordt, of God zou niet rechtvaardig moeten zijn, alzo Hij de schuld tweemaal zou invorderen en straffen. Zulks zullen wij immers van een rechtvaardig God niet durven denken? Zo is het ook zeker dat Jezus Christus voor alle mensen niet is gestorven, en voor allen de zaligheid mogelijk gemaakt heeft. De Heere Jezus deelt de zaligheid werkelijk mee, past ze krachtadig toe aan al degenen voor welke Hij ze verdiend heeft. Want Hij geeft het eeuwige leven aan allen, voor welke Hij Zijn leven stelde. Gelijk de Heiland door de staat van Zijn vernedering de zaligheid verdiend heeft, zo past Hij ze ook toe door Zijn verhoging. Gelijk Hij niet voor Zichzelf, maar voor de Zijnen vernederd is, zo is Hij ook voor hen verhoogd *tot een Vorst en Zaligmaker, om aan Israël te geven bekering en vergeving der zonden.* Hand. 5:31. Zo zegt Christus: *Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen, die Gij Mij gegeven hebt,* Joh. 17:9. Zo bidt Hij voor allen en die alleen voor welke Hij gestorven is. Want Zijn dood en voorbede gaan altijd samen, zie Jes. 53:12. *Hij heeft veler zonden gedragen en heeft voor de overtreders gebeden.* Zie Rom. 8:34; 1 Joh. 2:1 en 2. En immers *is Christus niet tevergeefs gestorven* Gal. 2:21. Maar indien Hij voor alle mensen gestorven is, zo is Hij tevergeefs gestorven voor die niet zalig worden.

Maar de drijvers van algemene verzoening en voorstanders van de vrije wil des mensen willen, dat Jezus Christus voor alle mensen de zaligheid mogelijk gemaakt heeft, en niet zo direct dat allen zalig worden. Hoe vol ongerijmdheid deze stelling is, zal ons nader blijken. Dan was immers de dood van Christus in het bezit van zaligheid op het alleronzekerste, want zo eens geen een mens een goed gebruik gemaakt had van zijn zogenaamde vrije wil, gelijk het zou hebben kunnen zijn. Wat zeg ik? Zo zou het voorzeker geweest zijn, zo het van de wil des mensen afhing, zo zou geen mens de zaligheid verkregen hebben, hoewel Christus voorheen gestorven ware. Zo zou Zijn dood geheel vruchteloos en tevergeefs geweest zijn. Het wangevoelen dat Jezus Christus voor allen, hoofd voor hoofd is gestorven, voor allen de zaligheid mogelijk gemaakt, is geheel in strijd met Gods eeuwig vrijmachtig soeverein welbehagen. In het zalig worden van dood- en doemschuldige zondaren, en indien Christus voor allen stierf, hun aller schuld betaalde, allen beminde, allen lief had; och, dan al dat lijden, al die tranen, die kermingen en folteringen, alles tevergeefs. Hij nam hun zonden weg; en steeds bleven hun ongerechtigheden. Hij beminde hen, had hen allen lief, deed alles om hen van de hel en het eeuwig verderf te bevrijden en na alles wat Hij gedaan heeft, komen miljoenen in hun zonden om en worden voor eeuwig geworpen in de hel. Is Jezus Christus dan niet de waarachtige God? Bezit Hij niet alle eigenschappen der Godheid? Is Hij niet de alleen wijze en alleen machtige. Wist Hij dan niet toen Hij aan het kruis hing, wie zalig zouden worden en wie zouden verloren gaan? Of hing het af van de vrije wil des mensen? Indien nu de stelling van algemene verzoening en van de

vrije wil moest doorgaan, dat Christus voor alle mensen, hoofd voor hoofd, gestorven is, voor allen de zaligheid mogelijk gemaakt, die hun wil ten goede gebruiken, in Hem geloven, Hem aannemen. Maar dat die niet in Hem geloven, Hem niet aannemen, hun wil niet goed besteden en aanleggen, ook niet zalig worden. Zo moet onvermijdelijk volgen, dat de zaligheid niet ligt in de enige offerande van Jezus Christus aan het kruis volbracht, maar in het goed of kwaad gebruik van de wil. Zo wordt het duidelijk dat de eeuwig gezegende Immanuël afhankelijk gesteld wordt van de vrije wil, in het bezit Zijner onderdanen, in het zich willen, of niet willen onderwerpen aan Zijn rijks wetten. Zo zal Hij Die zegt: *Ik ben de Alfa en de Omega, het begin en het einde, Die is en Die was, en Die komen zal, de Almachtige*, lijdelijk moeten wachten, wie de wil goed gebruikt, wie in Hem wil geloven en niet wil geloven. Die nu wil geloven wordt Hem ten eigendom, doch die niet wil geloven blijft het eigendom des satans, blijft onder vloek en toorn besloten; niettegenstaande Christus voor hen de zaligheid verdiend heeft, voor allen geleden, gestorven, opgewekt en ter rechterhand Gods gezeten is, doch dat alles was niet genoegzaam ter verlossing, zo de mens zijn wil niet goed besteedt en aanlegt.

O, mijn vrienden! De leer van algemene verzoening, en het zielsverderfelijke stelsel van de vrije wil, is niet alleen een godslasterlijke leerstelling, maar ook een Gods wijsheid en Gods almacht verloochenende en vrije genade miskennende leer. Immers zegt de eeuwige Wijsheid, als een voor allen: *gij wilt tot Mij niet komen, opdat gij het leven zoudt hebben*, Joh. 5:40 en Paulus in Rom. 9:16: *Zo is het dan niet desgenen die wil, noch desgenen, die loopt, maar des ontfermenden Gods*. Door het stelsel, dat Christus voor alle mensen de zaligheid mogelijk gemaakt heeft, en dat allen die willen kunnen zalig worden, wordt de doodsstaat des mensen miskend en verloochend. Maar het straalt in alles klaar door, dat de voorstanders en drijvers van de vrije wil, vreemdéligen zijn van hun eigen hart, en vreemdelingen van de staat der ellende, waarin de mens van nature gezonken is. Want zal het grote werk der zaligheid in de mens beginnen, dan wordt de inplanting van een nieuwe hemelse natuur vereist, door de werkende invloed van de Heilige Geest; want van daar moet het beginnen, maar niet van de wil des mensen. Want natuurlijk licht, natuurlijk geloof, natuurlijke godsdienst, is in het zalig worden nutteloos en tevergeefs. Al neemt de stroom der natuur een andere loop aan, dat verandert nochtans de bemodderde wateren niet, het is en blijft een verdorven beek. Het zaligmaken is Gods werk; heeft haar beginsel niet door het goed gebruik der wil.

Nee, het is een opwekking uit de staat des doods, een getrokken worden uit de macht der duisternis, een uit het vuur rukken, de duivel ontweldigd worden. Och! hoe veel duizenden en duizenden, die zich in een oppervlakkig christendom vergenoegen, en zichzelf zegenend verblijden met de grootheid van Gods liefde, met de liefde van de Heere Jezus, die zichzelf bedriegen en door anderen misleid en bedrogen worden. Die Gods lieve en dierbare waarheid, naar hun eigen dwaze waan in het verband en samenhang uiteenrukken en zeggen en schrijven: God wil dat alle mensen zalig worden. Maar wordt er één onder de vele drijvers van algemene verzoening, en van de vrije wil des mensen gevonden, die zeggen kan hoe de Heere met hem begon, en wat zijn gewaarwordingen waren onder deze Goddelijke onderwijzingen? Wie onder de zovele roepers: God is liefde, Christus is voor allen gestorven, kan bij bevinding spreken van de alsem en bittere gal der zonden, van de vergiftige prikkel der zware schuld, van de pijlen van de rechtvaardige en Heilige God in het geweten, van het slijk en vuil van een goddeloos hart, van het inwonend kwaad en diep bederf, de stromen van ongeloof en Godverzaking? De vloed van vuilheid en ontuchtigheden, de

Godslasterlijke gedachten, verschrikkelijke vervloekingen, de vijandschappen tegen God, en de opwerpingen van het stinkende broeinest van een zinnelijk en duivels hart? O nee, van dit alles zijn de voorstanders van de vrije wil geheel vreemd, houden niet van dat gesus en getalm. Nee, die oude praatjes en femelarijen hebben in de verlichte negentiende eeuw uitgediend. Maar bij al haar geroep, gelooft in Jezus, neemt Jezus aan, Hij stierf voor allen, boette ons aller schuld en zonden, is het juist kenbaar en bevestigend, dat ze vreemdelingen zijn, van het overtuigende en ontdekkende licht des Heiligen Geestes en openbare vijanden van de vrije genade leer. Ze hebben nooit hun zielsellende in de dodelijke onmacht leren kennen, en als veroordeeld in zichzelf, het woord van Jezus leren verstaan: *Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader Die Mij gezonden heeft hem trekke*, Joh. 6:44. Neen! daar zijn de vrije wil drijvers vijanden tegen, en noemen dit een oud bekrompen stelsel. Moge de Heere die arme mensen de ogen openen voor de vrije genade, zoals ze is in Christus Jezus tot eeuwige zaligheid. Want wee, wee! als ze met een ingebeelde hemel voor eeuwig in de hel zullen vallen. Lees tot verdere aanvulling ter beantwoording van onze tweede vraag, het 14e artikel der Geloofsbelijdenis, van de schepping en de val des mensen en zijn onvermogen tot het ware goed.

Nu onze derde vraag:

3. *Wie zullen zalig worden?*

Zo we er reeds in korte trekken op gewezen hebben, dat niet alle mensen zullen zalig worden, en er toch mensen zalig worden. Wie zijn het? Zijn ze beter dan anderen, hebben ze betere hoedanigheden, maken ze een beter gebruik van hun wil? O nee, ook zij die zalig worden, liggen van nature in hun onreinheid, vertreden in hun bloed, zijn niet meelijwekkend, maar walgelijk verloren in zichzelf, liggen onder vloek en toorn, tijdelijke en eeuwige straffen waardig. Niemand is er van het ganse Adamsgeslacht rechtvaardig. *Niemand is er die verstandig is, niemand die God zoekt; alle zijn ze afgeweken en onnut geworden, daar is niemand die goed doet, daar is ook niet tot één toe. Hun keel is een open graf, met hun tongen plegen ze bedrog, slangenvenijn is onder hun lippen, welker mond is vol van vervloeking en bitterheid. Hun voeten zijn snel om bloed te vergieten, vernieling en ellendigheid is in hun wegen, en de weg des vredes hebben zij niet gekend, daar is ook geen vreze Gods voor hun ogen. Zo is onder wet en toorn alle mond gestopt, en de gehele wereld voor God verdoemelijk*, Rom.3. Vanwaar moet nu het zalig worden komen, vanwaar moet het beginnen? Van de vrije wil en een goede aanleg der natuurkrachten. O, nee, ook zij die zalig worden, liggen in dodelijk onmacht verzonken: zodat geen vlees door eigen werk, of door de werken der wet voor God gerechtvaardigd zal kunnen worden; want *door de wet is de kennis der zonden*, in de ware grond der veroordeling voor de zondaar. Nu spreekt de Apostel in betrekking tot degenen die zalig worden in Rom. 3:24: *En worden om niet gerechtvaardigd uit Zijn genade door de verlossing die in Christus Jezus is*; in Eféze 1:6 wordt het door de apostel genoemd: *„Tot de prijs der heerlijkheid Zijner genade, door welke Hij ons begenadigd heeft in de Geliefde”*. Dit in verband met vers 4 en 5, is het duidelijk door Gods genade te verstaan, de eeuwige genade der verkiezing, de liefde, als de enige en eeuwige oorsprong van genade en zaligheid. Zo zijn al de uitverkorenen, naar het eeuwig vrijmachtig soeverein welbehagen Gods des Vaders, de van eeuwigheid gekenden en verordineerden *het Beeld van Zijn Zoon gelijkvormig te worden*. Rom. 8:29. Deze genade Gods, deze verlossing ter rechtvaardiging is in Christus Jezus. Jezus Christus is voor hen die zalig worden Borg geworden. *Zijn vermaken zijn met de mensenkinderen*. Spr. 8:31. *Hij heeft Zijn ziel gesteld tot een*

rantsoen voor velen, in Hem zullen gerechtvaardigd worden, en zich beroemen het ganse zaad Israël, Jes. 45:25. Wij hebben Christus aan te merken als het Hoofd dergenen die zalig worden, als het Hoofd kon Hij ook geen onzeker persoon zijn, daar Hij zelf zegt: *Gij hebt Mij het lichaam toebereid.* Ps. 40, Hebr. 10. Zo zijn allen die zalig worden uit Gods genade in Christus verkoren, niet dat Christus de oorzaak der verkiezing zijn zou. Zo is Hij nochtans het grote middel, waardoor de uitverkorenen de zaligheid verkrijgen. Zo waren het door Gods genade geliefden, die het lichaam zouden uitmaken, want Hij kon geen Hoofd zijn, als met opzicht tot een lichaam. Zo was Jezus Christus verordineerd om een Verlosser en Zaligmaker te zijn, en dat door Zijn menswording, door de ganse staat Zijner vernedering, door Zijn lijden en dood, zo leed en stierf Hij niet voor zichzelf, maar voor allen waarvoor Hij Borg geworden was. Dan. 9:26. Zo leed Hij *rechtvaardig voor onrechtvaardigen*, om te verlossen en zalig te maken, die in Gods genade besloten lagen. Zo werd Hij tot zonde gemaakt, opdat Zijn volk in Hem rechtvaardigheid Gods worden zou. Zo stond Hij als de grote Hogepriester over het huis Gods, met al de namen die in Zijn verlossende liefde besloten waren op Zijn gezegende borst, niet alleen ingegraveerd in een door 's mensenhand bearbeide borstlap, maar dezen waren de innigste voorwerpen Zijner liefde, als in Zijn zondaarslievend hart ingeschreven, vandaar Zijn bruid, de vrouw des Lams genaamd om Zijn nauwe betrekking op allen, die zullen zalig worden uit te drukken. Zo is Jezus Christus hen allen, door dadelijke en lijdelijke gehoorzaamheid, een eeuwige oorzaak van leven en zaligheid geworden. *Uit Hem* (namelijk uit God de Vader) *zijn zij in Christus Jezus, Die hen geworden is, wijsheid van God en rechtvaardigheid, en heiligmaking en verlossing,* 1 Kor. 1:30. Zo heeft Christus het leven, en de onsterfelijkheid aan het licht gebracht door het evangelie, en is de Middelaar van een veel beter verbond geworden. Zo druipt van dat gezegende en zegenende Hoofd die geestelijke olie der vertroostende liefde, zo deelt Hij *den volken de erfenis uit,* Deut. 32:8. Zo is de Geest des Heeren op Hem. Zo was Christus de eerstgeliefde des Vaders, en allen, die zullen zalig worden, waren in Hem gerekend, in Hem gezegend. Hij was de uitstekende geliefde, zo kondigde God de Vader van de hemel af: *Gij zijt Mijn geliefde Zoon, in U heb Ik Mijn welbehagen,* Luk. 3:22. Hij is de Vorst van de ganse schaar die zalig wordt, allen zijn Hem gegeven als jongere broederen, om uit de rijkdommen van Zijn erfenissen alles te ontvangen, wat tot het leven en de godzaligheid nodig is. Zo werd de ganse zaligheid van allen, die zullen zalig worden, op Christus gelegd, waar alle schouders te zwak en onvermogen toe waren. Jezus Christus is het centrum of middelpunt, in hetwelk God allen weer tot één wil vergaderen. Hij werd God met ons, opdat wij in Hem één in God zouden worden. In Christus heeft God de Vader een welbehagen, en buiten Christus is Gode niets welgevallig of goed en nuttig voor de mens, of bevorderlijk tot waar geluk en zaligheid. Die zalig worden, worden daarom gezegd *in Christus geroepen te zijn,* Fil. 3:14; *In Hem geschapen,* Ef. 2:10; *In Hem bewaard,* Judas vers 1; en in Hem met alle geestelijke zegeningen gezegend te worden.

Let nu wel: Allen die zalig worden, worden zalig door Gods genade, door de verlossing die in Christus Jezus is, zodat de mens met al zijn doen en laten er geheel buiten valt, en *de Heere zich ontfermt die Hij wil, en verhardt die Hij wil,* Rom. 9:18. En allen die zalig worden leren het ondervindelijk kennen, dat zij alleen uit Gods genade zalig worden, door de verlossing die in Christus Jezus is, om rede dat er niets in hen is dan tegenstand en vijandschap tegen de genade en verlossing in Christus, zodat hier niets van de vrije wil, en een goede aanleg der natuurkrachten kan in aanmerking komen. Neen! De zaligheid is alleen uit Gods genade, uit eeuwige vrije

liefde in Christus. Zo zegt de Heere: *Ja, Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde, daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid*, Jer. 31:3. Zo spreekt de God en Vader aller genade. Jes. 53:11: *Door Zijn kennis zal Mijn Knecht de Rechtvaardige, velen rechtvaardig maken, want Hij zal hun ongerechtigheden dragen*. Zo belijdt de ganse kerk in vers 6: *„Wij dwaalden allen als schapen, wij keerden ons een iegelijk naar zijn weg, doch de Heere heeft onzer aller ongerechtigheid op Hem doen aanlopen”*. Zo heeft Jezus Christus, met één offerande in eeuwigheid volmaakt, degenen die geheiligd worden en zullen zalig worden. Zo horen we de alles afdoende uitroep aan het hout des kruises: *„Het is volbracht!”* Volbracht voor al Zijn volk. Volbracht, al de strenge eisen der heilige wet. Volbracht in het doordragen van de vloekschuld op de overtreding gedreigd, onder de toorn Gods. Volbracht, alle eisen van Gods rechtvaardigheid en Heiligheid. Met één woord, volbracht is alles wat te volbrengen was; hetwelk Hij als Borg op zich genomen had. Zo heeft Jezus Christus voor allen die zullen zalig worden voldaan, heeft tot de laatste penning voor hen betaald. Zo zijn allen, die door Gods genade in Christus verkoren zijn, een vrijgekocht volk, een volk, dat zeker zalig zal worden, niet omdat zij hun (zogenaamde) vrije wil goed zullen gebruiken, niet omdat zij in eigen kracht in Jezus zullen geloven, en zullen aannemen. O, nee! Maar zullen zalig worden, omdat God Zijn genade, in Christus in hun ziel zal verheerlijken, in de levendmakende kracht door de Heilige Geest.

Nu staat ons tenslotte te overwegen in ons vierde punt:

4. *Waarin bestaat het zalig worden?*

Zalig worden bestaat in een zalig gemaakt worden, in een verlossing van het hoogste kwaad en gebracht te worden tot het hoogste goed, het is een daad in het hart van de uitverkoren zondaar en zondares, ja, het is een almachtige, krachtdadige en onwederstandelijke daad, waardoor hetgeen, wat oorspronkelijk en altijd het hunne was, een persoonlijke wezenlijkheid wordt, een genot der bezitting, een ontvangen van de erfenis voor hen bereid. Het zalig worden als een levendmakende daad, wordt niet voorafgegaan door enige hebbelijkheden van de zijde des mensen, door enige schikking en voorbereiding. Nee! Dit strijdt met de staat des doods, waarin de mens gezonken ligt als onbekwaam tot enig goed, en de gehele ziel geneigd is tot alle kwaad. Evenwel staat het vast, dat zaligheid in het dadelijk bezit, voorafgegaan wordt door een levendig gevoel van rampzaligheid. De kennis van zonden en ellenden gaat voor het delen in de verlossing en verlossing gaat voor dankbaarheid, dit is naar de orde des heils. Als nu de mens die zalig wordt uit de staat des doods wordt opgewekt, worden hem de ogen des verstands geopend. De Heilige Geest overtuigt ze van zonden en ellenden. Dit zijn gevoelige en zieldoorsnijdende overtuigingen. O, wat kermende klachten, wat traanvolle angsten worden bij zulk een ziel vernomen. Wat zwaarmoedige vooruitzichten. Wat terneergeslagen moedeloosheden. O, die dikke duisternis, dat ellendig ongeloof; en wat bedroefde inwendige gewaarwordingen worden in een overtuigde ziel openbaar. Maar ook de zware last van de zonden, en nog steeds het dagelijks gewicht van het kwade waaronder zij gebogen gaan, als een zware last die hen terneer drukt. O, wat wordt de ziel op en neer geworpen. Soms treedt de ijselijke bode van dood en oordeel hen voor de geest, daar moeten ze wel eens dagen en nachten *bitter kermen, en vinden geen ontfermen, in hun verdriet*. Ze komen wel eens in zulke akelige, en van alle zijden omringde toestanden, dat ze voor de aardse rechter vrezen, en met siddering en beving aan de rechtvaardige en heilige Rechter van hemel en aarde met verschrikking denken. Maar ach helaas, het ligt de

ziel zo nabij om pogingen aan te wenden, om in een verzoende staat met God te komen en bij een beschouwend gezicht en bij hebbelijke uitgangen naar zaligheid en naar de Heere Jezus om rust en vrede voor zich te verkrijgen. Zo staat de overtuigde ziel naar een toenemen, stelt zich voor en spant alles in het werk om van kracht tot kracht en van deugd tot deugd voort te gaan. Ja, kon ze haar keuze volbrengen, zo besteeg ze de top van volmaakte heiligheid. Waarlijk ze meent: zo moet het komen, om de ware vrede der ziel, en verzoening voor haar zonden en schuld te verkrijgen.

Maar o! Gods weg is zeer verschillend van die der mensen in het gewichtvol stuk van zaligworden. Hij bouwt niet op, tenzij Hij eerst heeft neergetrokken. Hij zaligt niet, aler Hij de ziel eerst haar verloren toestand grondig heeft ontdekt en te gevoelen gegeven. Hij neemt niet de stoppels van de oude natuur, om daarvan een fundament te leggen. Des mensen natuur, des mensen werk is op te bouwen, de ene steen van gestalte en tranen enz. enz. op de andere te leggen, en daar een toren van te bouwen om ten hemel op te klimmen. Maar Gods manier is neder te komen, om al de op elkaar gepaste stenen, op en af te breken, totdat de naakte Adamsgrond ontdekt en ontbloot is. Dus gaat doding vóór het delen in de levensvruchten van het geloof in Jezus Christus in de ware vrede van de ziel; armoede gaat voor rijkdom; geringheid voor het beërven van de stoel der ere; zelfverfoeiing voor de verhoging; in stof en drek vernederd te worden voor het doen zitten bij de prinsen, bij de prinsen Zijns volks. 1 Sam. 2:6-8. Ps. 113:7 en 8. Het maaien in blijdschap wordt voorafgegaan door een zaaien in tranen; *as gaat voor sieraad; treurigheid voor vreugdeolie; en een benauwde geest voor het gewaad des lofs.*

Het zalig worden is geen oppervlakkige daad, bestaat niet in de letter op zich, maar in de Geest; en niet in rechtzinnige geloofs- en religiebelijdenis, en uitwendige kerkvoorrechten, waar duizenden zich in vergenoegen en zich lichtvaardig tevredenstellen voor de grote eeuwigheid. Nee! Het zalig worden bestaat in een ingewerkte en geheiligde kennis door de Heilige Geest in het hart. En nu werkt de Heilige Geest niet alleen overtuigend, maar ook ontdekkend. O, wat gruwelen worden ze in zichzelf gewaar, zonden zelfs, die vroeger bedekt waren, worden krachtig in het hart openbaar. Ze zijn menigmaal met verbazing aangedaan, bij de vreselijkste, vuilste en verfoeilijkste gedachten, ja soms godslasterlijke vloeken en vervloekingen. En ach, kon de ziel nu maar onder ware boetvaardigheid komen. Och ja, dan zouden ze nog een hoopje scheppen, maar onder dat alles en veel meer als genoemd is, bevindt ze zich zo ongevoelig, zo hard en lusteloos in het betrachten van de weleer aangename bezigheid. Ja, soms zijn ze moedeloos, komen in vijandschap en opstand tegen de weg die naar hun bevassing een gehele tegenloop is. De satan schiet zijn vurige en helse pijlen op de ziel af, komt als de oude listige slang wel eens voor, door haar jammerlijk te beklagen. De duivel fluistert de ziel op een voor hem geschikt ogenblik in: Wel mens, wat ben je toch een ongelukkig schepsel, er is niemand ongelukkiger dan jij bent, je hebt geen genot van de wereld, je slijt je dagen in naargeestige denkbeelden, en aan God heb je niets en zalig kun je toch niet worden. De listige duivel scheldt en verwijt hier nog niet, maar beklaagt de ziel, en wat is zijn hels doel? Hoort dit uit zijn ingefluisterde rede, hij geeft de ziel een hem voordelige raad. Ze moet maar alles loslaten en haar vermaak en uitspanning in de wereld zoeken, en hij tracht haar wijs te maken, dat dan dat zwaarmoedige denken en peinzen vanzelf wel zal slijten.

Haar zielsvijand zegt: In deze toestand ben je niet alleen een verdriet voor jezelf, maar ook voor anderen, en wel vooral voor je huisgenoten en familie. Voordat je zo

zwaarmoedig begon te denken, had je immers veel meer genoeg als nu je je wijs hebt laten maken, dat je zo en zo moet wezen en worden en nu zie je immers wel, dat het alles niets is?

De wereld werpt ook haar lokazen uit, spant haar netten en valstrikken, is bekorend en schijnbaar beminnend, gedraagt zich als de overspelige vrouw in de kracht van haar verleiding. Spr. 7. Daar komt nu bij, dat alles voor de ziel schijnt af te nemen: Gods dag, eerder een verlustiging voor haar wordt een last, biddeloos, lusteloos, er is geen reuk noch smaak, zo min in het één als in het ander; ze begint Gods volk te mijden; is traag in de oefeningen van de openbare godsdienst; ja, wordt soms boos en vijandig als ze op anderen ziet waar de Heere mee doorwerkt in de weg van zalig worden. Ze begint te veroordelen, het werk Gods niet alleen in haarzelf, maar ook in anderen te miskennen. Och helaas! We zouden te uitgebreid worden, wanneer we al de openbaarwordingen in de weg van ontdekking moesten aangeven, en op al de afwisselende omstandigheden moesten wijzen. En wat zou er nu van de ziel worden als ze overgelaten werd aan zichzelf? Gewis ze werd een prooi van de satan en de wereld. O ja, het komt wel eens zo ver, dat ze met het murmurereud Israël hunkeren naar de vleespotten van Egypte. Maar ach, hoe wonderlijk is Gods weg in het zaligmaken van de arme ellendige zondaar; de Heere geeft ze niet over in de handen van hun haters. O nee! Hij helpt ze en redt ze uit, maar naar Zijn eigen wijze en op Zijn eigen tijd. Ook hier komt bij ontvangen genade niets van de wil des mensen in aanmerking, nee, het is de Heere, Die ze bij vernieuwing komt wakker schudden. Het is of onverwachts een krachtige hand hen bij vernieuwing aangrijpt, ze zien verschrikt om zich heen. Daar staat de ziel beroerd, bevreesd. Benauwde angsten doorkruisen het hart, gevoeliger dan ooit gevoelt ze de scherpe prikkel van de wet. O, hoe veroordeeld onder het gevoel van vloek en toorn; ze vlucht van de ene hoek in de andere, maar vindt nergens ademtocht voor het beklemd en benepen hart, overal bang, *angsten der hel en banden des doods omringen haar*. En nu is het allerzwaarste, dat de ziel met haar benauwde toestand niet onder God kan komen, alles gesloten en toegemuurd, veroordeeld in het midden van haar aanklagers en beschuldigers. De duivel klaagt haar aan als de aanklager der broederen, hij scheldt en verwijt. De wet eist haar volle recht in volmaakte gehoorzaamheid, onder de veroordelende uitspraken van de eeuwige vloek over de overtreders. Het geweten beschuldigt, benauwt, is mede veroordelend, als een getrouw getuige van binnen, doorzoekende als de lamp des Heeren de binnenkameren des buiks. (Spr. 20:27) De dood spert haar kaken op, grijpt bij de keel, oefent haar recht uit: *ten dage als ge daarvan eet, zult gij de dood sterven*. De Heilige Geest leidt de ziel in de ware ontbloting in zichzelf, haar ogen worden geopend voor de bondsbreuk in Adam, zij leert zichzelf kennen in haar verdoemelijkheid voor de hoogste en heilige Rechter van hemel en aarde, onder de vreselijkste en verschrikkelijkste aandoeningen en gewaarwordingen des harten. Nu is het niet meer Adam; maar ik, ik ellendige zondaar of zondares, in toegerekende schuld, in erfsmet en in dadelijke overtreding, in woorden, daden en gedachten, het voorwerp van Gods rechtvaardige toorn. Hier schreeuwt de ziel het wel uit, terwijl het wraakzwaard van de almachtige, rechtvaardige en heilige God haar dreigt de laatste slag van de eeuwige dood toe te brengen.

*Zo Gij in 't recht wilt treden, o Heer' en gadeslaan,
Onz' ongerechtigheden,
Ach wie zal dan bestaan?*

Hier leert de ziel het verstaan, en bevindelijk kennen, dat alle geschapen krachten in hemel en op aarde te kort schieten om een enkele zucht toe te kunnen doen, in het

zalig worden van de zondaar. Ontbloot tot aan de fondamenteën, ontledigd in zichzelf, onbestaanbaar voor God, rechtvaardig tijdelijke en eeuwige straffen waardig. De ziel komt in de onderwerping aan Gods wil, moet haar doemschuld rechtvaardigen en billijken, in een welgevallen aan de straffen van haar ongerechtigheid.

Niet dat de ziel liever verloren zou gaan uit kracht van Gods rechtvaardigheid en heiligheid dan zalig worden. *Nee, dat zijn overdreven machtspreuken.* Maar de ziel krijgt God lief te hebben boven alles, ja boven haar eigen ziel en zaligheid. Ja, wil niet zalig worden als het minste van Gods volmaakte deugden en eigenschappen verbroken zou worden om haar zaligheid. Maar ach, waar de ziel waarlijk in de dood komen mag, in de doorleefde kennis van haar totale onmacht, in de gegronde kennis van haar zielsellende en onder het erkentelijke van haar grote en zware schuld, daar vervult één hoofdgedachte haar gehele ziel. *Verloren, verloren,* het is haar of ze aan een grondeloos gevoel onderworpen is. In haar schatting was ze nimmer de eeuwige afgrond zo nabij gekomen. Nu wacht niets anders dan het uitvoerend vonnis naar de rechtvaardige uitspraak van Gods mond, hier is het van haar zijde onmogelijk. Zo moet het mogelijke in het zalig worden van de zijde des Heeren, van Gods genade in Christus Jezus komen en buiten dat kan er geen redding, noch verlossing voor de ziel dagen.

Maar o, eeuwig wonder van aanbiddelijke genade, van eeuwige vrije zondaarsliefde, daar openbaart Zich de Heere Jezus Christus als het grote Middel van zaligheid, treedt als de Middelaar des nieuwen verbonds tussen de veroordeelde en aangeklaagde zondaar en God, niet alleen als Middelaar van voorspraak, maar ook van verzoening. Jezus Christus bepleit de ganse zaak van hun ziel voor het grote gerechtshof des hemels, eist op grond van Zijn borgtochtelijke gerechtigheid verzoening, voor de in en bij zichzelf aangeklaagde en beschuldigde ziel en wil niet dat deze in het verderf nederdaalt, want Hij heeft de verzoening voor haar gevonden, het eeuwige leven voor haar verdiend in Zijn dadelijke gehoorzaamheid, heeft door lijden en sterven de vloek gedragen en weggenomen, en voor al de Zijnen aan Gods gerechtigheid voldaan. De Heilige Geest uitgaande van de Vader en de Zoon, openbaart een dadelijke verzoening in het hart van de arme zondaar, de ziel deelt in de kracht des geloofs, ze krijgt de Heere Jezus als Borg voor haar schuld en zonden aan te nemen, gelooft in Hem tot rechtvaardigheid, is in Jezus Christus rechtvaardig voor God.

Niet dat de Heere Jezus de ziel rechtvaardigt. Hij is er wel de werkende oorzaak van, maar het is God de Vader, Die als Rechter in het rechtsgeding, in de vierschaar van het geweten tegenover haar stond. Zo zegt Paulus: *God is het Die rechtvaardig maakt.* Rom. 8:33, hierin openbaart zich het dadelijk bewijs, met God verzoend te zijn door de dood Zijns Zoons, de verlossing in Zijn bloed te hebben, naar de rijkdom van Gods genade, het is een geheiligde waarheid voor het hart. *Maar uit Hem (uit de Vader) zijt gij in Christus Jezus, Die ons geworden is wijsheid van God, en rechtvaardigheid en heiligmaking en verlossing.* Nu deelt de ziel in een alles overstijgende vrede. Nu is de ziel de loodzware zondelast kwijt; de benauwde zielsangsten zijn verdwenen; de doodsbanden verbroken; de angsten der hel vervlogen; geen beschuldiging noch aanklacht en veroordeling wordt meer gehoord; de duivel veroordeeld; de eisen der wet vervuld; het heilige recht Gods voldaan; de consciëntie bevredigd; de vreze voor dood en verderf geweken. *Zo is er dan geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn.* Nu heeft de ziel ontvangen *de witte keursteen* uit de hand des Rechters, *en op de keursteen een nieuwe naam geschreven, welke niemand kent, dan die hem ontvangt.* Openb. 2:17. Nu is haar treurzang ontbonden in een blijde rei. (Ps. 30:12) O, hoe wonderlijk is het voor de ziel, het is of alles voor haar nieuw geworden is, maar

ook vooral haar Bijbel, waar ze menigmaal met huivering op zag, met schrik aan dacht en met een hart vol vreze in las, of uit hoorde spreken en prediken, want het was voor haar een groot boek vol met bedreigingen en vervloekingen. En ach, nu kunnen ze dat lieve en dierbare woord niet opslaan of er uit horen spreken of prediken, of de vertroostende beloften zijn voor hen in Christus Jezus *ja*, en zijn in Hem *amen*, God tot heerlijkheid. Nu hebben ze met alles een onuitsprekelijke vrede, met de dieren des velds, ja, een verbond met de stenen des velds. Nu hoort men een gezang in de tenten der gerechtvaardigden van de bevrijden des Heeren.

*Hier rust mijn ziel in 't vol genot, van 's hemels zoete vrede.
Dit is voor mij een Paradijs, een zielvervullend Eden.*

Nu staat de gerechtvaardigde en vrijverklaarde ziel vrij voor God, of ze nooit zonde gekend noch gedaan had. Ze is in Jezus Christus rechtvaardig, in Hem gerekend, in Hem volmaakt, de beminde en geliefde bruid van haar zielsbruidegom, nu is haar beker overvloeiende, zij smaakt het goede van Gods huis en het heilige van Zijn paleis. Nu mag de ziel in de mogendheid des Heeren alles heilig tarten. *Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods?*

Maar daar het bevindelijke waarheid is, dat de rechtvaardige nauwelijks zalig wordt, zo raakt de gerechtvaardigde ziel na korter of langer tijd in de zoete en zalige verzoenende vrede gedeeld te hebben, wel weer onder zware strijd en vreselijke en verschrikkelijke aanvallen. De satan tracht haar wijs te maken dat alles wat ze ondervonden heeft niets meer dan verstandswerk en verbeeldende aandoening des harten is geweest, en dat nu bij haar de laatste dwaling erger zijn zal dan de eerste, het ongelooft openbaart zich bij vernieuwing in het hart, en ach, nu heeft ze zichzelf en anderen bedrogen, ja het schijnt de ziel toe, dat haar zon op de volle middag is ondergegaan. O! zoals ze voor korter of langer tijd juichte en roemde in de God van haar heil, in haar dierbare Heiland en Zaligmaker, daar is wederom het klagen en kermen bij haar vermenigvuldigd, duizend zorgen, duizend doden, kwellen bij vernieuwing het angstvallig, benauwde en bestreden hart. Waar het bij haar was:

*Komt luistert toe, gij Godsgezinden.
Gij die den Heer' van harte vreest,
Hooft wat mij God deed ondervinden
Wat Hij gedaan heeft aan mijn geest,*

daar is het nu weer bij haar, onder jammer en geklag:

*Hoor mijn geschrei, 'k ben uitgeteerd,
Door mijn vervolgers overheerd,
Ai help en red mij uit de nood
Want hunne macht is mij te groot.*

Och, wat al afwisselende toestanden is de ziel hier menigmaal nog onderworpen, zodat het haar wel toeschijnt, dat ze nog door haar vijanden zal verslonden worden. Maar ach, de Heere geeft ze niet over in des vijands macht. Hij komt de ziel bij vernieuwing voor in Zijn verbondsliefde, ze wordt in het eeuwig verbond der genade, in de eeuwige liefde des Vaders uit vrij soeverein welbehagen in Christus Jezus ingeleid, wordt

daarin bevestigd en verzekerd in de hope des eeuwigen levens. De Heilige Geest leidt ze in de belofte des verbonds en ze krijgt het met toepassing op zichzelf te verstaan. *Want Uw Maker is uw man, Heere der heirscharen is Zijn Naam en de Heilige Israëls is uw Verlosser.* Zo zegt haar getrouwe Verbondsgod: *Ja, Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde, daarom heb Ik u getrokken met goedertierenheid.* Jer. 31:3. *Want dit zal Mij zijn als de wateren Noachs, toen Ik zwoer dat de wateren Noachs niet meer over de aarde zouden gaan, alzo heb Ik gezworen dat Ik niet meer op u toornen noch schelden zal. Want bergen zullen wijken en heuvelen wankelen, maar Mijn goedertierenheid zal van u niet wijken, en het verbond Mijns vredes zal niet wankelen, zegt de Heere uw Ontfermer.* Jes. 54:9, 10. O, hoe wonderlijk is de ziel gesteld onder de toediening van de verbondszegeningen, aan en in haar hart verzegeld en toegepast door de Heilige Geest. Dan is haar gehele hart vervuld met een onuitsprekelijke en hemelse vreugde, ja daar jubelt ze: *Ik ben vrolijk in de Heere, mijn ziel verheugt zich in God mijn Zaligmaker, want Hij heeft mij gekleed met klederen des heils, de mantel der gerechtigheid heeft Hij mij omgedaan, gelijk een bruidegom zich met priesterlijk sieraad versiert, en als een bruid zich versiert met haar gereedschap.* En onder het volgenot van deze vreugde, is ze menigmaal zo zalig bedroefd, zo teer, zo ootmoedig, zo klein en nietig in haar eigen gedachten. Och, wat is het haar een eeuwig onbegrijpelijk wonder, dat zij zalig wordt; hier deelt de ziel in een evangelische gelovige droefheid. O, hoe zalig is dat gelovig treuren aan die gezegende voeten van de Heere Jezus Christus en gebruik van Hem te mogen maken in Zijn naturen, staten en ambten, daar ze Hem in alles zo nodig hebben en in oefeningen verstaan: *zonder Mij kunt ge niets doen.*

Overigens leidt de Heere al Zijn volk naar Zijn eeuwige wijze raad, en in de meest bevorderlijke weg het ware heil der ziel. Zeer verschillend en onderscheiden is de weg, die de Heere in het zalig worden met Zijn volk houdt, maar dit staat onwrikbaar vast, *dat degenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede, namelijk degenen, die naar Zijn voornemen geroepen zijn.* Rom. 8:28. En het ligt als een gefundeerde grond in de ziel ingegraveerd. *Want wij weten dat zo ons aardse huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen.* 2 Kor. 5:1. En nu bestaat het zaligworden in het door vele verdrukkingen in te gaan in het eeuwig Koninkrijk der heerlijkheid. En het kenmerkt de beleving van allen die zalig worden dat hun ganse leven tot het uur van hun ontbinding een leven is van strijd, moeite en verdriet. Maar een blij vooruitzicht in de gegronde hoop van eeuwige zaligheid doet ze uitzien naar de volkomen verlossing van het lichaam der zonde en des doods. Zo bestaat het zaligworden in een volzalig genieten van ongekende hemelvreugde en eeuwige blijdschap. Ja, van stonden aan dat hun ziel van het lichaam scheidt wordt ze tot Christus haar Hoofd opgenomen. Maar de zaligheid bestaat ook daarin, dat dit vlees door de kracht van Christus opgewekt zijnde, wederom met hun zielen verenigd, het heerlijke lichaam van Christus gelijkvormig zal worden.

Tenslotte, zalig worden bestaat in het bezit van volkomen zaligheid naar ziel en lichaam. Een zaligheid *die geen oog gezien, geen oor gehoord en in het hart des mensen niet is opgeklimmen, hetgeen God bereid heeft, dien, die Hem liefhebben.* *O Heere, geef uit vrije genade, dat de arbeid der liefde, in de donkere dagen die wij beleven, aan veler harten mag geheiligd worden door de Heilige Geest, dat is de hartelijke wens en bede van de schrijver. Amen.*